

ارزیابی اقتصادی بادام کاری و گردوکاری و نقش آن در حفاظت خاک، "مطالعه موردی استان آذربایجان غربی"

ابراهیم بروشکه، رضا سکوتی و ابراهیم خواجه ای

اعضای هیئت علمی مرکز تحقیقات کشاورزی و منابع طبیعی.

ebrahimbroyahoo.com

مقدمه

استفاده از عرصه های منابع طبیعی قدمت زیادی دارد و انسان در طول حیات برای ادامه زندگی و بقاء خود از منابع آب و خاک متناسب با شرایط محیط همواره استفاده نموده است. در استان آذربایجان غربی یکی از انواع عمده فعالیت های کشاورزی باغداری است، در این مقاله با توجه به اینکه گردو کاری و بادام کاری به شیوه سنتی در گستره وسیعی از استان آذربایجان غربی وجود دارد و در سطح وسیعی در حوضه های آبخیز بخش میانی و جنوب استان گسترش دارد و بیشترین رویشگاه آن در حوضه آبخیز زاب است و در سال های اخیر سطح زیر کشت بادام بویژه در جنوب استان به نحو چشمگیری افزایش یافته است لذا نیاز به بررسی بیشتری دارد. حبیبی و همکارانش (۱۳۷۵)، در طرح تحقیقاتی شناسایی و بررسی روشهای سنتی آبخیزداری در استان کردستان به این نتیجه رسیده که اقدامات آبخیزداری به ویژه گردوکاری و بادام کاری در مناطق کوهستانی از اهمیت ویژه ای برخوردار است و دارای قدمت دیرینه ای است و بیشترین فایده به هزینه را در بین سایر فعالیت های زراعی دارد. در مطالعات سنتز استانی طرح جامع توسعه کشاورزی استان آذربایجانغربی که توسط مهندسین مشاور جامع ایران در سال ۱۳۷۸ انجام شده وضع موجود سطح زیر کشت محصولات زراعی استان و نسبت فایده به هزینه آنها بررسی شده است. نتایج حاصل از انجام این مطالعات نشان میدهد که در سال ۱۳۷۵ از بین محصولات باغی، درخت گردو دارای بیشترین ارزش تولید بوده است. با توجه به وجود و گسترش قابل ملاحظه گردوکاری و بادام کاری چه به شیوه سنتی و یا مدرن در سطح استان ضرورت دارد از دیدگاه اقتصادی و نقش این فعالیت در پایداری خاک بررسی های بیشتری صورت گیرد.

مواد و روشها

در این تحقیق روش کار مبتنی بر مطالعات صحرایی و بررسی های میدانی است و برای جمع آوری اطلاعات از ۱۳ نقطه در روستای تابعه استان بازدید گردید و با تکمیل پرسشنامه و مصاحبه با بهره برداران محلی و کار کارشناسی اطلاعات جامعی از نحوه کاشت، هزینه های کاشت، داشت و برداشت و درآمد سالانه حاصله از آن جمع آوری گردید. برای ارزیابی اقتصادی فعالیت های بادام کاری و گردو کاری از روش ارزیابی نسبت سود به هزینه (B/C) استفاده شد، این شاخص برای تعیین نسبت ارزش فعلی کلیه منافع و هزینه ها بکار میرود و طرح از لحاظ اقتصادی زمانی قابل قبول است که ارزش محاسبه شده بزرگتر یا معادل یک باشد ($B/C \geq 1$) از ویژگی های بارز این روش این است که نتایج آن میتواند برای اولویت بندی گزینه ها کاربرد داشته باشد.

نتایج و بحث

بادام کاری به شیوه سنتی درمقایسه با سایر فعالیتهای باغداری از پراکنش کمتری برخوردار است ولی در سالهای اخیر سطح زیر کشت بادام در جنوب استان به نحو چشمگیری افزایش یافته است. بادام کاری در بعضی از موارد بصورت دیمی در اراضی آبرفتی دامنه ها و یا در مسیر دره های کشت شده و بعضاً بصورت آبی در پایین دست چشمه ها نیز وجود دارد (نگاره ۱). حداقل نسبت فایده به هزینه ۲/۹ و حداکثر آن ۴/۶، و متوسط فایده به هزینه در بادام کاری ۳/۳ است. از عمده ترین مشکلات فراروی بادام کاری کم آبی است بنحویکه خشکسالیهای چندسال اخیر سطح زیر کشت و بازده این محصول را بنحو چشمگیری کاهش داده است. گردوکاری به شیوه سنتی از سابقه ای بیش از ۱۰۰ سال برخوردار است. پراکنش گردو کاری در مسیر آبراهه ها یا محل ورود آبراهه به دشت های دامنه ای یا در

پایین دست چشمه ها به وفور یافت می شود که از لحاظ نحوه کشت فاقد آرایش بوده و بعضاً بصورت ردیفی در مسیر آبراهه ها کاشته شده است و در بعضی از مناطق با ایجاد بانکت های کوچک به کشت آن اقدام شده که بانکت ها آب حاصل از بارش را در خود ذخیره نموده و یا در طول سال اگر آبیاری صورت بگیرد منجر به ذخیره آب بیشتر برای درخت خواهد شد. نسبت فایده به هزینه در گردوکاری حداقل ۵/۴ و حداکثر ۱۱/۲۵ و متوسط آن ۷/۷ بدست آمده است که حاکی از سودآوری بالای محصول است. از لحاظ اکولوژیکی در مناطقی که میزان بارش بیش از ۳۰۰ میلی متر است گردوکاری و بادام کاری دارای رویشگاه بوده و بعنوان یک محصول زراعی با عملکرد اقتصادی خوب در تامین معاش مردم موثر است. گردو های موجود در حوضه آبخیز زاب اغلب خودرو اند (نگاره ۲). پوشش تاج این درختان بعضاً بیش از ۱۵۰ مترمربع است و نقش غیر قابل انکاری در حفاظت اراضی در مقابل فرسایش ایفا می کنند و با توجه به وجود ریشه عمیق و متراکم، خاک های دو طرف آبراهه را کاملاً پایدارنموده و مانع از فرسایش کناری و فرسایش در کف بستر می گردد.

پیشنهادات

به دلیل وجود اقلیم مناسب، بارش کافی و وجود زه آب دائمی در مسیر اغلب آبراهه ها بویژه در حوضه آبخیز زاب که وسعت آن بیش از ۲۰۰۰ کیلومتر مربع است و محدوده استان های آذربایجان غربی و استان کردستان را شامل است می طلبد با تدوین یک طرح بلند مدت نسبت به گسترش سطح زیر کشت این محصول به عنوان محصول استراتژیک هم از لحاظ درآمد اقتصادی و هم از لحاظ پایداری اکوسیستم طبیعی آبخیز اقدام نمود. طرح های از این قبیل میتواند به عنوان الگوی توسعه پایدار در حوضه آبخیز زاب به اجرا درآید و با مشارکت بخش خصوصی و اختصاص اعتبارات بخش دولتی در قالب وام های بلند مدت بدون بهره نقش موثری در ایجاد اشتغال و توسعه پایدار ایفا گردد.

نگاره ۲، گردو کاری در آبخیز زاب

نگاره ۱، گردو کاری و بادام کاری در بخش میانی استان

منابع

- [۱] عمادی، م، ۱۳۷۳، کاربرد دانش بومی در توسعه پایدار، مرکز تحقیقات و بررسی مسائل روستایی.
- [۲] کوپاهی، م، ۱۳۷۵، تحلیل اقتصادی طرحهای کشاورزی، انتشارات دانشگاه تهران.
- [۳] مهندسین مشاور جامع ایران، ۱۳۷۸، مطالعات سنتز استانی طرح جامع توسعه کشاورزی استان آذربایجان غربی، جلد نهم، زراعت و باغداری، وزرات کشاورزی.
- [۴] نجفی نژاد، ع، ۱۳۷۶، راهنمای آبخیزداری مطالعات و برنامه ریزی حوزه های آبخیز، انتشارات دانشگاه علوم کشاورزی و منابع طبیعی گرگان.